

Tomàs Delclós, Miquel de Moragas i Romà Gubern recorden la figura de Manolo Vázquez Montalbán

Tomàs Delclós

Jo, en tota la meua etapa professional al diari, no he estat sempre l'encarregat d'encomanar els articles. Per exemple, en aquesta darrera etapa, arran de la meua dedicació al *Ciberpais*, he estat mig tractant d'un altre món, però sí que durant l'etapa de Cultura vaig tenir aquesta relació de col·lega i professional amb el Manolo.

Crec que ja s'han fet molts actes —i més que se'n faran— sobre la figura del Manolo, que han analitzat tots els seus aspectes com a escriptor, com a periodista i com a poeta, i tots són necessaris i tots seran insuficients, perquè esgotar les il·luminacions que ha aportat en Manolo Vázquez Montalbán en el seu treball, realment és impossible.

Des del meu punt de vista com a periodista, primerament he d'agrar a Manolo Vázquez Montalbán una cosa que feia i que no solem fer gaire els periodistes, que és reflexionar sobre la pròpia pràctica professional. Els periodistes parlem molt de l'objecte que és la nostra matèria informativa, de política, de futbol, d'economia, de cultura i, fins i tot, de xafardeig gremial, però realment en la nostra tasca quotidiana, amb l'excusa que és absorbent i que hem de treballar sempre de pressa, tenim molt poca reflexió sobre la nostra pràctica del dia a dia i sobre els condicionaments d'aquest exercici professional en el nostre ofici, uns condicionaments que cada cop són més canviants i preocupants. Aleshores Vázquez mantenia la condició de periodista i, a més, de periodista que reflexionava sobre la pràctica professional i les condicions d'exercici de l'ofici.

I un altre tret que sempre m'ha quedat del Manolo és que era un personatge amb memòria, i no només en el sentit acumulatiu de saviesa, sinó també amb memòria de les notícies. Un altre vici que tenim els periodistes és que les abandonem, les notícies. De vegades focalitzem l'atenció en un fet determinat, però si després hi ha un fet de dimensió superior o més atractiu, desviem la mirada, i aquella notícia primera la deixem córrer.

Hi ha estudis molt aprofundits sobre aquest vici del periodisme. Recordo el cas de l'explicació d'un autor italià sobre un cas americà en el qual de sobte en

una ciutat dels Estats Units es descobreix un suposat cas de pedofília d'un professor en una escola, i aleshores es crea un caliu mediàtic i comencen a sortir a diferents estats dels Estats Units sospitosos i altres casos de pedofília entre el gremi de mestres d'escola; en definitiva, que allò sembla una plaga que ha envaït les escoles americanes. De sobte, els Estats Units participen en la primera guerra del Golf i els mitjans que estaven tan pendents d'aquesta notícia nacional que era la problemàtica de determinats professors i la seva relació amb els alumnes, giren la mirada cap a un altre centre d'atenció, que també és notícia nacional, com és la intervenció dels Estats Units en una guerra, i s'obliden d'allò que semblava tan esparverador i que era una plaga nacional. El pitjor de tot, comenta aquest autor, és que, un cop acabada la guerra, ningú no es va recordar de tot aquell episodi a les escoles i aquella notícia es va abandonar sense saber si allò havia estat realment un fenomen social preocupant o bé un escalfament purament dels mitjans en un moment determinat que després van oblidar. Sempre dic que els periodistes tenim memòria RAM, ja que memoritzem dades molt puntuals, que són realment innecessàries al cap dels anys i que, per això, acabem oblidant; però, al mateix temps, que oblidem el que realment no és necessari recordar, ens oblidem també de les notícies, i això és un problema greu. El Manolo tenia el mèrit de recordar-se de les notícies i no abandonar-les quan encara com a notícies continuen el seu procés i la seva vida.

Ahir parlava amb un company del diari, el subdirector Andreu Misé, i ell recordava que havia estat a *Primera Plana* l'any 1977 quan el Vázquez Montalbán era director d'aquesta revista, el Joaquim Ibarz era el redactor en cap, i la redacció la formaven, bàsicament, una colla de gent jove tirant a radical. I el record que en té l'Andreu d'aquesta etapa del Manolo Vázquez com a director és la seva humilitat. Ell convocava un consell de redacció setmanal amb aquella tropa de gent jove, més o menys immadura, però amb ganes de fer periodisme, i deixava parlar i deixava que els periodistes proposessin el tema. Se'n discutia l'enfocament, però ell no exercia mai l'autoritat; òbviament, l'autoritat com a intel·lectual i com a periodista excel·lent ja la tenia guanyada; perquè de vegades hi ha directors paralitzadors sense voler-ho ser, perquè, com que ho saben tot, el redactor pràcticament ha de acomodar el seu treball a allò que ja sap el director o n'espera el director. En aquest cas, el Manolo deixava que el redactor hi aportés el seu punt de vista i li discutia aquest punt de vista; i això té un avantatge, perquè moltes vegades, quan els periodistes enfoquem una notícia, l'enfoquem amb un determinat apriorisme, és a dir, que quan anem a buscar les dades ja sabem que hi volem trobar, i aquest apriorisme de vegades és perillós perquè et pot cegar la possibilitat d'incorporar altres elements encara que contradiguin allò que esperaves trobar inicialment. Hi ha una famosa dita que denuncia aquesta actitud: «No deixis que els fets t'enfonsin un bon article»; és a dir que, si els fets contradiuen allò que esperaves trobar, val més que oblidis els fets. Doncs d'aquesta actitud receptiva i humil d'un director, que és poc freqüent, és el record que, del Manolo, guarda l'Andreu Misé.

En el meu cas, ja he dit que, en aquesta darrera etapa, arran de la meua dedicació al *Ciberpats*, he estat en un altre món professional, però quan era res-

ponsable de Cultura recordo que m'havia de disciplinar per no demanar sempre l'article al Manolo Vázquez Montalbán. Vosaltres sabeu que la gent que estem als fogons i a la cuina de les redaccions hem de treballar sobre alguns fets inesperats que demanen resoldre-ho amb urgència, i aleshores, si necessites demanar articles, realment hi ha persones que, en primer lloc, és laboriós convencè'ls que escriguin i, en segon lloc, que, un cop han escrit, els resultats poden decebre. És clar, amb en Manolo sabies: primerament, que l'article te'l faria de pressa; segonament, que te'l faria a mida i que, per tant, no hi hauria problemes i, finalment, que l'article seria excel·lent, i llavors la temptació era que, davant de qualsevol urgència que poguessis tenir per demanar un article, se t'acudia com a primer nom el del Manolo, i havies de fer un esforç intel·lectual per ser més plural en les veus que poguessin sortir al diari, però aquesta temptació de trucar al Manolo demostra fins a quin punt s'ajustava a les necessitats i les misèries que tenim la gent que estem als fogons i a les cuines de les redaccions.

D'altra banda, en Manolo era un columnista que escrivia des de fora del diari, però estava molt present al diari perquè realment era un col·lega: tenies un tracte de col·lega amb ell, cosa que no passa gaire sovint amb els columnistes de notorietat. Des del punt de vista de fegoner i cuiner d'una redacció, penso que hi ha articulistes que, tot i que el seu treball és esplèndid, personalment són intractables, és a dir, que et poden muntar un sarau si l'endemà el seu article és a la pàgina parell, i el del seu millor amic o enemic, a la pàgina senar, o si li has tallat una frase que, indefectiblement, sempre és la frase clau que havia d'anar en aquell article. Aleshores, d'una banda, la comoditat com a col·lega —perquè ell entenia les dificultats i les angoixes que dona treballar de pressa i en hores de tancament— i, d'altra banda, la qualitat del seu treball feien que de vegades tendíssim massa potser a demanar al Manolo articles de tota mena. Un article que el Manolo estava acostumat que li demanéssim era sobre el tema dels derbis Barça-Madrid. De fet, el seu primer article d'*El País* fa vint-i-dos anys va ser a propòsit d'aquest avantmatx tradicional. El diari ja té com a costum, arran de l'avantmatx Madrid-Barça, de demanar a un il·lustre seguidor del Madrid i a un il·lustre seguidor del Barça que no siguin del gremi dels periodistes esportius, que facin unes consideracions sociològiques, cíviques, amb la finalitat de fer una aproximació des d'un altre punt de vista a aquest esdeveniment esportiu. El Manolo era quasi un habitual d'aquest tipus d'intervencions, entre altres coses perquè no únicament el seu primer article era del Madrid-Barça, sinó perquè ell va incorporar una reflexió cívica sobre la dimensió del club més enllà del futbol, i a més a més era una persona —i això m'ho explicava el Ramon Besa, que és el cap d'Esports d'aquí a Barcelona— molt entesa en futbol, no tant potser en tàctiques concretes, però sí que encertava molt bé quan hi havia un jugador amb fusta o un altre que no en tenia; i, per exemple, ell va ser dels primers que va assenyalar amb el dit Guardiola dient: «Compte amb aquest noi, que aquest noi val la pena tenir-lo i serà un jugador excel·lent». Per tant, no era una aproximació estrictament acadèmica i sociològica al futbol, sinó que ho feia des de la passió i el coneixement del que és l'esport i les seves necessitats i les seves regles, i del seu aspecte més coreogràfic i artístic.

El Ramon Besa, cap d'Esports d'*El País*, també tenia una relació especial amb el Manolo, primerament per la complicitat en un tema que a tots dos els apassionava i, després, perquè de tant en tant el Manolo, quan estava fora d'Espanya en un lloc en el qual no tenia accés als mitjans de comunicació i era diumenge a la tarda, feia una trucada al Ramon amb una única pregunta: «Què ha fet el Barça?» I llavors el Ramon donava el resultat i penjaven, perquè el Manolo ja sabia que el diumenge a la tarda no és qüestió de fer petar la xerrada amb un redactor d'esports que està allà enfeinat amb no sé quantes pàgines obertes pendent dels resultats de tots els equips de primera.

Per tant, era una persona que, tot i que no tenia una vida quotidiana a la redacció, era molt present en aquesta redacció, on tots el consideràvem un col·lega, tot i la seva notorietat i condició d'articulista il·lustre. De fet, en el seu tarannà es barrejava el rigor del pensament amb una voluntat de trobar els racons lúdics i amables de la vida, d'aprofitar la vida. Ell sempre comentava que entre els seus mestres hi havia el Valverde, el Castellet, el Sacristán i hi incorporava un purista que era el Néstor Luján. Això últim ho justificava dient que aquest li va ensenyar a llegir amb pipa, a llegir l'Scott Fitzgerald i a distingir en determinats plats semblants quina era la diferència entre els uns i els altres. Per tant, li agraïa al Néstor Luján aquesta educació en l'aspecte més lúdic i vital de la seva condició de persona. De fet, recordo un sopar amb el Manolo Vázquez i altres persones, entre les quals hi havia fumadors de purs havans, i aquests van començar a preguntar-se sobre quin era el lloc més idoni per trobar excel·lents havans, i aquesta xerrada va ser llarga i elaborada, i la conclusió va ser que la millor botiga a Europa era a Ginebra, en un hotel de la capital suïssa. Obviament, en Manolo era un dels postulants d'aquest estanc tan sibarita que hi ha a Ginebra, i no era postissa la seva intervenció en aquella tertúlia amistosa en un sopar descongestionat i no gens tibet, perquè l'interessava també aquest cantó lúdic de la vida i desmentir qualsevol aspecte sacramental que pogués donar la imatge d'intel·lectual. De fet, quan va presentar un del seus llibres, el titulat *Mis almuerzos con gente inquietante*, que era una colla d'entrevistes amb espanyols cèlebres que havia fet sempre en un restaurant, la gent va fer tota una sèrie de cabòries sobre per què el Manolo havia triat aquest o no havia triat aquell altre, i ell mateix va desmentir-ho i, justificant-ho amb un interès molt del gremi, va dir que era gent que ell volia entrevistar i que li agradaria conèixer. I és que, si alguna cosa té d'agradable l'ofici de periodisme, és que et passes el dia aprenent coses dels altres perquè sempre parles amb gent que sap més que tu d'aquella matèria, en la mesura que tu vas picant d'aquí i d'allà informativament. I el seu interès era precisament l'interès bàsic del periodista, que és conèixer gent interessant. I en la presentació del llibre, com que s'havia fet tota mena d'especulacions sobre la tria dels reportatges, el Manolo va donar una motivació molt gremial en el millor sentit de la paraula. En aquesta presentació, en Manolo Vicent va dir: «Manolo Vázquez Montalbán está empeñado en dos proezas: hacer el marxismo digestivo y enseñar a la izquierda a comer.» Això ho deia l'any 95, i el Vicent estava convençut que no ho aconseguiria, i això li donava al Manolo Vázquez un caràcter d'escriptor romàntic. Jo no sé si l'es-

guerra ha après a menjar, però sí que és veritat que en la fidelitat del Manolo en el seu compromís polític hi havia factors intel·lectuals, però també sentimentals. Arran de la seva desaparició, en Ramon va fer un article al diari que va titular amb una frase del Manolo que deia: «Déjame que apague la luz»; la va dir en una conversa que van tenir a finals dels vuitanta quan les primeres fórmules del comunisme s'ensorraven i es discutia la supervivència o no de determinada militància o de determinats plantejaments polítics, i el Manolo, al marge de justificacions intel·lectuals, va dir aquesta frase: «Deixeu-me apagar la llum», que era, òbviament, una justificació sentimental.

El darrer article del Manolo a *El País*, que ja ens havia deixat per fer el viatge fatal que va fer, estava titulat en català: «Triomf» i estava dedicat a la revista *Triunfo*, aquella publicació importantíssima de la qual ell va ser un dels referents en uns anys molt concrets de la història. I hi defensava el paper de *Triunfo* com a pont cultural entre Madrid i Barcelona, com un punt de contacte i diàleg entre aquestes dues cultures, que era una mica el paper que també feia el Manolo al nostre diari i que s'ajustava molt bé a la filosofia o la pretensió que tenia el diari en aquest aspecte.

Tot això són records, no d'amic íntim, sinó de col·lega i de professional, però insistiré que amb el Manolo hem après moltes coses sense la necessitat que ell donés lliçons, és a dir, sense formalitats acadèmiques, només veient-lo treballar i, sobretot, veient-lo treballar amb la humilitat que desmereixia la seva notorietat intel·lectual i cívica.

Miquel de Moragas

Per il·lustrar aquesta intervenció, hem preparat des de l'Institut de la Comunicació un *power-point* amb imatges per homenatjar Manolo Vázquez Montalbán, en el qual recollim tant els aspectes de comunicador com d'estudis de la comunicació en la seva etapa d'investigador de la comunicació.

Quan em van fer aquest encàrrec, vaig precipitar-me al meu arxiu personal dels anys setanta, on vaig trobar algunes perles dins d'aquesta memòria. Però ara m'adono que, parlant amb tota la generació d'estudiants joves, haig de fer un esforç per fer un pont entre els meus records dels anys setanta, que podríem compartir amb la taula, i la necessitat de buscar alguns elements d'exemplaritat. En aquest cas, és fàcil trobar aquests elements. La primera cosa que ens impressiona és que, quan estudies allò que ha fet en Manuel Vázquez Montalbán en el terreny dels estudis de la comunicació adverteixes que la seva carrera com a estudis de la comunicació ja és prou digna per si sola. I, quan la contextualitzes amb tota la producció bibliogràfica de periodista, escriptor, divulgador de temes culturals, novel·lista, assagista tant en comunicació com en qüestions polítiques i culturals, etc., t'adones que la dimensió de la persona encara es fa més gran.

Pel que fa als estudis de comunicació, la primera etapa que hem trobat és, òbviament, *El informe sobre la información*. En aquest informe he trobat un retall sobre el mateix text que diu: «*Informe sobre la información* me fue encargado por Antoni Juglar en 1960.» —una data que ens revela que va ser absolutament pioner en els estudis de la informació a Catalunya i Espanya— «Reuní el primer material y escribí los primeros esbozos en 1961 y no lo redacté definitivamente y de un tirón hasta finales de 1962, comienzos de 1963. Las circunstancias que rodearon la redacción de este libro fueron algo molestas.» —diu irònicament— «Yo estaba cumpliendo condena en la cárcel provincial de Lérida y apenas tenía acceso a la bibliografía responsable, operaba pues sobre apuntes sobre mi buena memoria de lecturas y sobre una inmensa audacia intelectual que sólo pueden disculparse los veinte poquísimos años de edad.» La veritat és que aquest fragment i la referència a *El informe sobre la información* constitueixen un element bàsic sobre el que podríem aportar avui al record i l'homenatge a Manuel Vázquez Montalbán. Els estudiants d'avui presents en aquesta sala, us heu d'imaginar un panorama en què no hi havia cap biblioteca de comunicació a Barcelona que tingués més de quatre, deu o quinze llibres. Això us ho puc dir jo, perquè tinc la memòria absolutament clara d'haver comprat el primer llibre d'aquesta biblioteca en aquests anys. El mèrit de Manuel Vázquez Montalbán en aquest informe és extraordinari, ja que amb el pas del temps la seva lucidesa en l'anàlisi de la comunicació encara es manté actual.

Una segona aportació és una publicació anterior: *Las noticias y la información*, de la qual vull destacar un fragment en què veiem una continuïtat de la seva tasca d'investigador quan diu: «En un momento en que vemos nuestros sentidos bombardeados por los diferentes medios de información nos interesa más

que nunca conocer cual es el proceso y los cambios que sufre una noticia desde el momento en que se produce el hecho que la origina hasta aquel en que aparece ante nuestros ojos para ser leída.» Abans, Tomàs Delclòs ha dit que era extraordinari en el cas de Manuel Vázquez el fet de ser periodista i ser capaç d'aportar en el debat periodístic l'anàlisi de la seva pròpia pràctica. Aquesta preocupació està des de l'origen de la seva activitat dins d'aquest sector i en aquestes primeres publicacions.

Una de les perles que he trobat al meu arxiu és un document de treball de com era l'escola de periodisme al CIC, del qual vaig ser secretari general l'any 68, i recordo claríssimament que Manuel Vázquez havia estat professor de l'Escola de Periodisme. En aquell moment jo n'era el secretari, i recordo també que va ser una proposta insistent dels delegats dels estudiants que incorporéssim a l'escola com a professor Manuel Vázquez Montalbán. Als meus apunts vaig trobar que hi figura «professor M. Vázquez» com a professor de Psicologia de la informació, i vaig dubtar si existia un altre M. Vázquez; però no: a la pàgina següent es torna a confirmar clarament: «professor M. Vázquez Montalbán». Era professor de Psicologia de la informació? Exactament no. I per què? Doncs perquè, a demanda dels estudiants i arran de la flexibilitat de l'Escola de Periodisme..., de fet fins i tot li vam encarregar un any que fes la classe de «Càtedra de Sixto Camera» perquè era el pseudònim que utilitzava a *Triunfo* per explicar aspectes de la vida cultural, quotidiana, i que avui dia entendríem com a temes d'actualitat; però l'anàlisi de la realitat cultural feta pel Manuel Vázquez Montalbán en aquells anys va ser un tema de grandíssim interès, tot i que, segons ens consta en aquests papers, figurava com a professor de Psicologia de la informació. A la pàgina següent podem veure una fotografia d'ell en una reunió en la qual hi ha consignades clarament les altes previstes per al curs 1970-1971: hi havia l'Antonio Álvarez Solís, l'Antonio Franco, en Xavier Roig, el Manel Vázquez Montalbán, l'Enric Jardí i jo mateix, que m'incorporava aquell any com a professor.

Després ve una etapa, cap al final del franquisme, en la qual els estudis sobre comunicació tenen una especial activitat i vigor, com en tota la societat. Molts de vosaltres no coneixeu una revista que en aquells moments va ser paradigmàtica i va tenir una gran influència: es deia *Comunicación 21*. En aquesta revista, Manuel Vázquez Montalbán hi té una activitat constant publicant mensualment el que després serà la seva *Historia y comunicación*. A la revista, hi tenia una secció que es deia «MediaScoop», en la qual complia sempre de forma competent i puntual. Aquí ens parlava amb gran valentia, ja que Franco encara vivia, sobre un discurs d'uns dels falangistes més recalcitrants de l'època: es tracta de Girón, del discurs del qual farà una anàlisi semiòtica i hi descobrirà contradiccions. Busca dins del discurs ideològic i polític elements de contradicció i d'argumentació per la lluita democràtica que en aquells moments s'estava coent àmpliament a la societat. Doncs és en aquest context que treballa Manuel Vázquez a la revista *Comunicación 21*.

Buscant més perles, també he trobat un número de la revista *Comunicación 21* en el qual hi ha una taula rodona convocada per la revista per parlar de la

Facultat en els primers anys d'aquesta. A la mateixa revista hem trobat uns textos interessants sobre Manuel Vázquez en els quals es refereix a la Facultat en els termes següents: «De todos modos existen problemas de reflexión sobre la información que implican un conocimiento en orden a las dimensiones teórica y lingüística de la comunicación.» És a dir, que hi ha elements de la pràctica professional però, atenció, perquè també hi ha uns problemes que impliquen la teoria i la lingüística, i de moment la semiòtica estava com a tema de gran interès, i diu: «Y esta Facultad debe recogerlas en razón de que para aprender a escribir o crear códigos de lectura es preciso primero saber leer, lo cual implica una serie de investigaciones semiológicas que la Facultad debería comenzar. Leer bien un periódico no consiste en leer una palabra detrás de otra o en conocer una sintaxis determinada; es saber leer un sistema de cultura y una interpretación de la noticia dentro de unos códigos lingüísticos o políticos especiales. Un profesional normalmente no puede tener este superconocimiento porque está inmerso en una práctica diaria. Supongo que en una Facultad como ésta se debe incluir no sólo a los profesionales, sino su complemento de trabajo en otros campos, es decir, los investigadores.» En aquest context, recordo que Manuel Vázquez, davant d'un forn que hi ha al carrer Rector Ubach, em va dir que hi havia dues persones que seria molt interessant que incorporéssim a la Facultat, que són Romà Gubern i Guillem Diaz-Plaja. La sèrie que va escriure sobre «Historia de la comunicación» a *Comunicación* 21 es transformarà en un llibre que es titula: *Historia y comunicación social*, en el qual recull articles dels anys 73 i 74. D'aquest llibre destaco un fragment en què analitza les contradiccions del sistema de comunicacions per saber interpretar la realitat adequadament, la qual cosa es fa constant en els seus treballs. En aquest sentit, Manuel Vázquez és bastant pioner i antecessor del debat mundial sobre la informació, que serà el McBride.

La direcció de revistes, com ara deia Tomàs Delclòs, el porta ja cap a una altra activitat més implicada amb la realitat econòmica i política, amb el debat social, amb el debat polític, etc. I llavors és quan, sense abandonar-la mai del tot, deixa en segon pla la seva activitat com a estudiós. «El control de la comunicación social se ha aplicado desde siempre a dar una intencionalidad al comunicado coincidente con los intereses del emisor para imponerlos al receptor.» Aquesta és, una mica, la síntesis de la seva preocupació històrica.

Uns quants anys més tard tenim Manuel Vázquez com a doctor honoris causa de la Universitat Autònoma de Barcelona, i us recomano una lectura d'un número monogràfic de la revista *Anàlisi*, que tenim penjat al Portal de la Comunicació en una secció especial dedicada a Manuel Vázquez, perquè és probablement el seu últim text relatiu a l'àmbit de la comunicació en el qual fa una actualització i l'interpreta en el marc de la globalitat; és a dir, com es reinterpreta en el context de la globalitat tot allò que ell ha reflexionat durant tants anys.

Voldria mostrar ara unes fotografies de quan Manuel Vázquez va ser investit com a doctor honoris causa, i destacaria unes paraules del mateix Manuel Vázquez: «Els sistemes d'intervenció de consciència, des que existeix la socie-

tat, s'han aplicat a la conservació de l'ordre establert. Sigui quina sigui la zona històrica que examinem i el grau d'universalitat que en un moment determinat tingui aquest esguard sobre una part de la història, els mitjans han tendit cap a la conservació de l'ordre establert, són mitjans conservadors que tracten de perpetuar el que és conegut i de resistir davant el que és desconegut sota la vigilància constant dels poders establerts com a instruments quasi sempre supeditats a la finalitat del poder. Els contemplem des de la petita aldea veïnal fins a la famosa aldea global, on podem trobar també una radiografia exacta de la desigualtat i de la no-globalitat dins la globalitat.» Pel que fa al dia en què se li va atorgar l'honoris causa, he buscat una fotografia en la qual està acompanyat del que llavors era secretari general de la Universitat i del director del Departament, Gómez Mompart, i on apareix amb cara de sorprès pel que li estava passant. Ell fa a la seva introducció una de les seves bromes, diu: «Assolir la categoria de doctor honoris causa em sembla una coartada que em serveix per tenir transitòriament el principal manament marxista: "No em faria mai d'un club que m'acceptés com a soci".» Sempre s'ha dit que, quan es fa doctor honoris causa una personalitat com aquesta, no és tant aquesta la qui rep l'honor, com la institució a la qual s'honora de la seva acceptació, i en aquest cas això avui és més cert i més emocionant que mai.

Finalment, voldria presentar-vos una secció que vam inaugurar al Portal de la Comunicació justament la setmana que vam conèixer la mort de Manuel Vázquez Montalbán, i que es titula «Manolo Vázquez Montalbán in Memoriam», en la qual hem fet un recull de tot allò que hem localitzat sobre ell navegant a Internet. Us recomano com a estudiants que hi doneu una ullada i busqueu informació, primerament perquè hi trobareu notícies diverses, però també perquè hi ha una selecció d'alguns textos d'ell que estan disponibles a Internet. Per exemple, hi ha un magnífic text de l'any 93 d'una conferència que va pronunciar al Col·legi de Periodistes de Catalunya, titulada «Del gran inquisidor al gran consumidor», en la qual fa un repàs del desordre mundial i del desordre mundial de la informació avui dia; és un text molt interessant per a tots vosaltres. Després també hi ha els textos d'ell a la recepció de l'honoris causa a la Universitat Autònoma de Barcelona i altres enllaços d'articles, articulistes, comentaristes i algunes de les webs que ell mateix en certa forma coneixia o havia tutoritzat; a més, també hi trobareu algunes altres webs especialitzades en Manolo Vázquez Montalbán.

Començava dient que fem un salt de generacions, però realment estic molt convençut que aquest és un grandíssim homenatge que mereixia i un homenatge que podeu aprofitar. És a dir, en un moment en què de vegades es discuteix a les facultats sobre si hem de fer teories o hem de fer pràctiques... escolteu, aquest senyor ho va fer tot i ho va fer tot bé i, per tant, es miri com es miri, el seu testimoni atge queda aquí i l'hauríem de saber aprofitar.

Romà Gubern

És molt difícil parlar d'un personatge tan excepcional com el Manolo, un personatge incommensurable perquè realment la seva pluralitat escriptural era comparable a la grafomania, una malaltia que patien artistes com en Balzac, per exemple. Tinc la teoria que el Manolo era grafoman perquè quan va començar a escriure pels diaris estava tan mal pagat, que havies d'escriure molts fulls per poder sobreviure. I aquest hàbit de produir molt paper crea uns reflexos i uns mecanismes semblants també als que tenia Terenci Moix, que, de la mateixa manera que en Manolo, havia desenvolupat certa facilitat per escriure, ja que havia de guanyar-se la vida emplenant folis.

Fa anys, en un llibre, vaig escriure que, si en Manolo no hagués existit, l'hauríem d'haver inventat. I, efectivament, era un personatge incommensurable, tenia moltes facetes. Amb l'Anna, la vídua del Manolo, deïem que seria molt important reunir la llista de la seva hemerobibliografia. Però tenia una obra tan diversa, tan polifacètica i tan variada, amb tants diaris d'aquí i d'allà i de fora d'Espanya, que segurament seria impossible; encara que per a una Facultat com la nostra seria important intentar fer una llista de la bibliohe-merografia del Manolo, tot i saber que segurament no seria completa però sí aproximativa. Seria una tasca molt pròpia per a una Facultat com aquesta.

D'altra banda, el Miquel de Moragas m'acaba de robar una frase que tenia escrita i que és la següent: «Tot el que feia, ho feia bé.» Efectivament, feia articles, novel·les, guions de cinema, de teatre, d'opereta, d'òpera, llibres d'assaig, reportatges, paelles (boníssimes paelles)... I recordo que, quan va morir, es va emetre una entrevista a Televisió Espanyola amb el Terenci Moix, i en un moment determinat el Terenci li preguntava al Manolo: «Tu, que fas tantes coses —fas articles, fas llibres, fas novel·les, fas...—, tu, com et definiries a tu mateix?» I el Manolo, amb gran autoperspicàcia, li diu: «Jo sóc bàsicament un cronista». És el qualificatiu més escaient i més exacte per definir globalment el que va ser el Manolo. Va ser un observador del seu temps i un gran cronista; cronista amb el futbol, la gastronomia, les picabaralles polítiques, els temes de globalitat, etc.

Com van descobrir el Manolo? Espanya en general, Catalunya i Barcelona van descobrir el Manolo a partir dels articles de *Triunfo*. Ell va escriure a *Triunfo* amb molts pseudònims, i a més cada pseudònim permetia un filó diferent. *Triunfo* va ser una revista capdavantera en la lluita contra el franquisme; una resistència cultural contra el franquisme on escrivíem i fèiem el que podíem intentant erosionar el sistema, la qual cosa era molt difícil. En aquest aspecte, Manolo va ser un dels refundadors del pensament crític amb el franquisme, un pensament crític que s'havia pràcticament decapitat l'any 39.

Com a comunicòleg, va escriure una gran obra, el llibre *Informe sobre la información*, amb primera edició el 1963 i reeditat i revisat l'any 1971. Aquest text va ser escrit a la presó de Lleida, la qual cosa emparenta el Manolo amb un gran escriptor i fundador del Partit Comunista italià —Antonio Gramsci— i la seva obra *Quaderni dal carcere*, escrita també a la presó. També cal esmentar un episodi interessant. L'any 1973, un personatge molt curiós que tenia

aspecte de frare i que ha desaparegut, Juan Antonio Bofill —enginyer i fundador d'una estranya associació anomenada Asociación Nacional de Comunicación Humana y Ecología, de la qual era president, fundador i segurament únic soci—, ens va convocar a l'Escola d'Enginyers Industrials a un grup d'estudiosos de la comunicació. Hi van assistir el professor Aranguren, Vidal Beneyto, Manolo Vázquez Montalbán, el doctor Moragas, jo mateix i d'altres per preparar un esdeveniment que es va dir: Primer Congreso de Comunicación Humana. Va tenir lloc el mes de novembre del 1973. Va ser molt important perquè hi van venir Edgard Morin, Julia Kristeva i Armand Mattelart, entre d'altres. Totes les patums internacionals del món de la comunicació van venir a Barcelona, i això s'ha oblidat una mica. L'únic que no va venir va ser el senyor Marshall McLuhan, perquè ja era un home molt famós, viatjava molt i estava molt cansat (i va demanar deu mil dòlars per poder venir a Barcelona, que era una fortuna descomunal; per això no vam tenir McLuhan). Efectivament va ser un moment estel·lar per al món de la comunicació el fet poder reunir a la flor i nata dels estudis internacionals de comunicació a Barcelona, i el Manolo va ser un dels cervells d'aquest esdeveniment.

Seguint amb els llibres, en té un que es titula *La palabra libre en una ciudad libre* i que va ser publicat per Gedisa l'any 79, que em va demanar que li presentés. Era un llibre sobre la utopia comunicativa, i la seva estructura és curiosa perquè té un pròleg i un epíleg, res més. És un sandvitx sense sandvitx. El pròleg parla sobre l'estat precari i antidemocràtic de la comunicació, i l'epíleg és la utopia: el que hauria de ser la comunicació en un món feliç on tothom tindria dret a parlar. És un llibre una mica oblidat i que m'agradaria recuperar. L'any següent, el 80, també va publicar *Historia y comunicación social*, que de fet és una història crítica de la comunicació que comença a Roma i a Pèrsia i que va recorrent tota la història.

El Manolo també va tenir una dimensió d'estudis de la cultura popular, i això seria ja una activitat d'antropologia de la cultura. Penso que una fita fonamental en aquesta trajectòria és un llibre que va sorgir d'una recopilació d'articles de *Triunfo* i que es deia: *Crónica sentimental de España*. Aquesta obra es va publicar a la revista *Triunfo* a través d'articles entre els mesos de setembre i octubre del 1969, i es va recopilar en forma de llibre el 1971. El sorprenent d'aquesta obra és que Manolo va néixer al 1939, quan va acabar la guerra, i en canvi el llibre recupera la memòria col·lectiva de la postguerra. Podríem pensar que tenia capacitat de parapsicologia per poder viatjar amb el seu espectre a través del temps, però no: el que passa és que a través de fotografies d'època, dels records de testimonis orals que havia sentit, de les pel·lícules i de cançons de la Conxita Piquer o Estrellita Castro va reconstruir la crònica sentimental d'Espanya a partir del 1939, època que no havia viscut perquè va néixer precisament aquell any. Es tracta d'un llibre extraordinàriament perspicaç que recupera els fantasmes de la memòria col·lectiva. Va servir perquè Basilio Martín Patino fes *Canciones para después de una guerra*, una pel·lícula clàssica que, de fet, va ser prohibida i exhibida posteriorment, l'any 1971, el mateix any en què el Manolo va publicar el llibre.

El Manolo també va estudiar i es va interessar pel tema de la cobla i la cançó popular. En aquest àmbit té un llibre fonamental que es titula *Cancionero general del 1939 al 1971* i que va ser publicat per Lumen el 1974, any en què va publicar un llibre complementari del *Cancionero general* que es diu *100 años de canción y music-hall*, un llibre il·lustrat amb moltes fotografies que li va publicar Difusor Internacional. També hi ha un llibre que no s'ha esmentat encara: *La penetración americana en España*, que va ser publicat per Cuadernos para el Diálogo el 1974. L'últim capítol d'aquest llibre, titulat «La penetración ideológica y cultural», fa una anàlisi de l'expansionisme cultural americà a través de la indústria discogràfica, del cinema, de la televisió, dels telefilms, de la publicitat, etc. Es tracta ja, doncs, d'una denúncia a través de la globalitat de l'expansionisme americà, que no era únicament militar ni econòmic, sinó també ideològic i cultural.

Quant als records personals, no acabaríem mai, però cal dir que el Manolo em va conèixer abans ell a mi que jo a ell. Jo havia dirigit, a la segona meitat dels anys cinquanta, el Cineclub de la Universitat i el Manolo em va explicar anys després que ell assistia a les sessions, i per tant era molt jove en aquella època. Allà hi vèiem pel·lícules com *El acorazado Potemkin*, que després van prohibir, pràctica habitual en els cineclubs de l'època del franquisme, que eren una mena de guerrilla contra la censura permanent. Anys després, quan el vaig conèixer, em va explicar que ell era espectador de les meves sessions de cineclub.

Era un personatge entranyable. Era tímid i va haver de lluitar, com a personatge públic que era, contra la seva timidesa natural. Sortia a la televisió i als debats de la ràdio, i, quan una persona és tímida, ser un personatge notori resulta un handicap, però el Manolo se'n va sortir perquè tot el que feia, ho feia bé.

No recordo en quin moment el vaig conèixer, però havia freqüentat la casa de Maria Barrientos. També havíem coincidit en una casa familiar de la seva dona a la Garriga amb motiu de conspiracions polítiques, perquè vam ser conspiradors polítics durant el franquisme; vam viure molts batibulls i batalles de la clandestinitat. El primer contacte professional amb el Manolo va ser l'any 1967, quan va rebre l'encàrrec de preparar un llibre col·lectiu que es va titular *Reflexiones ante el neocapitalismo*, publicat per Ediciones de Cultura Popular. En aquest llibre col·lectiu, hi va participar en Jordi Borja, que encara està políticament en actiu, Francesc de Carreras i Isidre Moles, professors de la Facultat de Ciències de la Comunicació de Bellaterra, i César Alonso de los Ríos, que al seu temps era militant del Partit Comunista a l'època clandestina, però que avui escriu a l'*ABC*. A mi em va encarregar un capítol que es deia «La cultura de la imagen». Jo m'havia dedicat sobretot al cinema i va ser la primera vegada a la meua vida que vaig haver de fer un esforç de síntesi per parlar de la cultura de la imatge, i això li ho haig d'agrair al Manolo.

En democràcia vull esmentar dos episodis personals. L'any 1986, amb motiu de l'aniversari de la guerra civil espanyola, vam fer junts un viatge a Nova York per participar en uns seminaris sobre la guerra civil, i, d'aquesta setmana que vam passar junts, vull explicar dues històries. Una és que a la vora de l'hotel on érem, estaven projectant una pel·lícula que es deia *Garganta*

profunda, un clàssic fundacional del cine porno. La trama de la pel·lícula és la història d'una noia que anava al metge perquè no tenia orgasmes, i el metge l'examinava i descobria que no tenia orgasmes perquè tenia el clitoris a la gola i llavors li explicava què havia de fer per tenir orgasmes en aquestes condicions. Li vaig preguntar al Manolo si havia vist *Garganta profunda*, i ell em va dir que no. Jo li vaig respondre que una persona com ell, inquiet, interessat per la cultura de masses, havia de veure aquella pel·lícula, i em va fer cas: la va anar a veure. Quan va tornar a l'hotel, li vaig demanar el seu parer sobre la pel·lícula i em va dir molt seriós: «És inversemblant.» I, efectivament, una vegada més tenia raó: és inversemblant. El segon record d'aquell viatge a Nova York és que estàvem a casa d'uns amics americans i jo havia fet una bona propaganda gastronòmica sobre el Manolo i els americans li van demanar una paella. El Manolo, molt voluntariós, va dir que faria una paella; però, com que al queviures de sota de casa només hi havia arròs vietnamita i no anava bé per fer la paella, ens va dir que ens faria un *risotto* i va improvisar un *risotto* meravellós. I un dels últims episodis que recordo del Manolo és que ens vam trobar en un pont aeri, molt poc després de la caiguda del bloc soviètic, i per tant devia ser el 1991 o el 1992. Feia poc que s'havia publicat una carta molt dramàtica de la vídua de Bukharin, escrita abans de ser afusellat ell per Stalin, una carta colpidora que Bukharin havia enviat a la seva dona. Durant el viatge em va estar comentant la carta de Bukharin com a revolucionari abans de ser afusellat. Faig referència a això perquè el Manolo, malgrat tot, mai no va abandonar els seus ideals revolucionaris, i penso que al Manolo l'hem de recordar, a més de com un gran intel·lectual, també com un home d'una gran integritat moral.